

Kol. Lišková si zvolila téma, které je v lingvistice znakových jazyků aktuální už od 70. let 20. stol. – a bývá na ně – i proto, že nepatří k nejsnadněji uchopitelným – nahlíženo různě. Autorka svůj výzkum rozdílů mezi substantivy a slovesy českého znakového jazyka opřela o poznatky zjištěné pro pět znakových jazyků (kap. 5) a zasadila svůj výklad do širě zaměřeného krátkého pojednání o slovních druzích ve znakových jazycích (kap. 3). Do něj zařadila i kapitolku o slovních druzích v českém znakovém jazyce, členěnou na kraťouchké oddíly Morfém v ČZJ, Znak v ČZJ, Věta v ČZJ; soudí totiž, že „Pokud se lingvistický výzkum ČZJ vydá směrem tradičních slovních druhů, lze předpokládat, že bude nejprve nutné najít odpovědi na otázky, jak stanovit hranice morfému, znaku a věty. Potom bude možné najít morfologické a syntaktické vlastnosti slovních druhů.“ Nejsm si jista, že bylo nejšťastnější zmíněné kapitolky (v dané podobě) do diplomové práce zařazovat; na několika málo řádcích, které jsou zde morfému, znaku či větě věnované totiž nelze širokou a komplikovanou problematiku vystihnout. Diplomantka (s. 16) píše: „Je tedy otázkou, zda je vhodné do popisu českého znakového jazyka zavádět termíny jako foném a morfém z lingvistiky mluvených jazyků, když je nemůžeme vymezit na základě stejného definičního rysu“. Jak by si na tuto otázku odpověděla? A zohlednila by její odpověď nějak všechno to, k čemu lingvistika znakových jazyků v oblasti fonologie a morfologie dospěla? To, že tradiční definice morfému „u znakových jazyků včetně ČZJ nefunguje“, zdůvodňuje autorka (podobně – vezmeme-li v úvahu práce zahrnuté do seznamu literatury – jako Schwager a Zeshanová) tím, že „mnohé komponenty, z kterých se morfémy skládají... význam nemají, některé komponenty mohou nést význam samy o sobě (komponent vizuálně reprezentuje část denotátu)“, s. 15. Z výkladu v diplomové práci není patrné – výklad není ilustrován příklady – co autorka myslí vizuální reprezentací části denotátu; pravděpodobně to, co Schwager a Zeshanová (ti ovšem nemluví o denotátu, ale o pojmu). Jejich výklad diplomantka reprodukuje a odkazuje, shodně s nimi (a bez udání paginace), na titul Zeshan, 2002; ten v diplomantčině seznamu literatury ovšem uveden není. Schwager a Zeshanová jsou ovšem méně rezolutní než diplomantka: konstatují, že v důsledku takových „překryvů“ nevýznamonosného a významonosného (ilustrují je na příkladu znaku STROM) existují, pokud jde o rozlišení fonému a morfému znakových jazyků, teoretické problémy a že tradiční pojetí morfému je ve znakových jazycích aplikovatelné s obtížemi (v dalším výkladu ovšem uvažují o morfologické rovině, o komplexní morfologii znakových jazyků, věnují se zkoumání morfologických procesů; jinde v lingvistice znakových jazyků se pak běžně popisuje např. plurálový morfém, kompozita jako specifická spojení obvykle dvou morfémů, polymorfémové znaky, v souvislosti s domácí slovní zásobou se uvádí, že její jádro tvoří znaky jednomorfémové ...). Co se v takových případech asi morfémem rozumí, když tradiční definice morfému „nefunguje“? A není to, co Zeshanová jinde označuje jako fonosymbolismus, vytiženo, třeba možná méně zřetelně a v menší míře, i v jazycích mluvených (srov. např. Fónagy), byť tam samozřejmě jde o jinou než vizuální reprezentaci (části) pojmu? „Tradiční definice morfému“ by pak nefungovala ani pro jazyky mluvené? To jsou otázky k diskusi (dost možná vyvolané i „rozhodností“ diplomantčiných soudů), jež by svým způsobem dost možná přesáhla diskusi náležitou při obhajobě kvalifikační práce.

Do diskuse k obhajobě kvalifikační práce náležité by autorka laskavě měla přispět objasněním některých částí svého výkladu. K prvním částem práce:

s. 11 (kap. Jazykový typ českého znakového jazyka: píše se tam, že „Český znakový jazyk nebyl doposud komplexně typologicky zkoumán, není proto možné uvažovat o jeho zařazení ani k tradičním typům, ani k typům nově popsaným exkluzivně pro znakové jazyky“). Jaké jsou ty typy nově popsané „exkluzivně pro znakové jazyky“? Mohla by je kolegyně vyjmenovat?

s. 12 (kap. Slovní druhy ve znakových jazycích): jak by autorka vymezila (a jakým příkladem z českého znakového jazyka by ilustrovala) „pomocné znaky“? Který anglický termín tímto způsobem přeložila?

s. 13 (kap. Specifické vlastnosti znakových jazyků relevantní pro slovnědruhovou klasifikaci): Jak by autorka vztáhla své tvrzení o „téměř se nevyskytující“ flexi ve znakových jazycích k poznatkům Klimy a Bellugiové, kteří americký znakový jazyk charakterizovali jako jazyk přinejmenším tak flektivní jako latina nebo stará řečtina?

s. 16 (kap. Morfém v ČZJ) mohla by autorka při obhajobě ilustrovat větu „Tyto komponenty nalezneme i v ČZJ“ několika konkrétními příklady, mohla by příklady vyložit a při výkladu aplikovat názory, které reprodukuje v tomtéž odstavci diplomové práce?

s. 18 (kap. Závěr): Do znaků označujících substance řadí autorka znaky označující prostředky děje (např. nůžky), příp. neživé činitele děje (např. letadlo). Do které skupiny by se řadila třeba „zásuvka“? A ještě: jak autorka rozlišuje mezi denotátem (např. s. 15, 31,38, 45, 47) a referentem (s. 16,20)?

V dalších částech práce (kap. 4 a kap. 5) autorka už více podrobně a zase s odkazy na odbornou literaturu (ovšem zase často bez odkazu na stránky) shrnuje to, k čemu lingvistika znakových jazyků (pokud jde o slovní druhy) dospěla. V kap. 5 (Mechanismy rozlišování mezi příbuznými substantivy a slovesy v různých znakových jazycích) informuje o závěrech získaných výzkumy amerického, rakouského, australského, ruského a japonského znakového jazyka tak, aby shrnutím tendencí napříč různými jazyky mohla založit výzkum rozdílnosti substantiv (resp. znaků označujících substance) a sloves (resp. znaků označujících děje) v českém znakovém jazyce (názory odjinud shrnuje v přehledné tabulce na s. 87). S respektem k tomu, že diplomantka prostředkuje (a upozorňuje na to) cizí názory, si dovoluji položit několik otázek i k této části práce: na s. 24 se píše o stejném tvaru pohybu – v tabulce 1 (dle Suppala, Newport) je pojednána směřovost pohybu, způsob pohybu a frekvence pohybu – jak se k tomu má „tvar“? Rozumím dobře, že v tabulce na s. 33, oddíl III jde o rozsah pohybu + kontakt/absenci kontaktu? Vypadlo z tabulky (a z výkladu na s. 34,35) slovo „pohybu“? Jak se má k sobě (s. 36 i jinde) parametr a komponent, jak by je diplomantka vyložila, resp. v jakém významu tyto dva rozdílné termíny užívá? Jak se autorka dívá na problém minimálního páru (srov. Johnston, např. s. 39)? Za minimální pár by bylo možné označit např. i znaky (s. 32) HAT a PUT-ON-HAT, které se liší místem artikulace plus pohybem? I v této části diplomové práce by stálo za to reprodukovat prostudovanou literaturou s jistým nadhledem, poznatky o jednotlivých znakových jazycích (byť „podávané“ různou terminologií) systematictěji uvádět do souvislostí, častěji formulovat vlastní názor – a tu a tam připustit, že problematika může být složitější, než se na první pohled jeví.

S poznatky získanými z prostudované literatury nicméně diplomantka pracuje rozumně, postihuje to vybrané „společné“, co se objevuje v popisu různých znakových jazyků a na tom pak zakládá svůj výzkum (s. 38). Oceňuji, že kol. Lišková reflektuje problémy, s nimiž se musela při založení výzkumu i shromažďování materiálu potýkat (a že s nimi seznamuje čtenáře), cenné je i to, že provedla pilotní výzkum (zajímavé by bylo dozvědět se, jak se zjištění v něm získaná promítla do výzkumu „hlavního“) nebo že své problémy konzultovala s lingvisticky vzdělanou rodilou mluvčí (zajímavé by bylo dozvědět se, které „některé dvojice“, s. 41, původně diplomantkou navržené označila rodilá mluvčí jako fonologicky nepřibuzné: jsou to jen ty dvě zmíněné na s. 54 – a nebo ještě nějaké další?). Uspokojivý je počet účastníků výzkumu – a samozřejmě i počet znaků, které diplomantka anotovala (660) a i počet validních znaků, které nakonec analyzovala (309 + 307). Časově i jinak náročné muselo být zpracování výsledků výzkumu (s. 45-56 a Příloha 5, s. 73-123); i v tomto ohledu vybízí – a to je cenné – diplomová práce k diskusi, ke kladení otázek (jen např. do jaké míry ovlivňuje užití mluvnických komponentů u znaků vyjadřujících děj kompetence respondentů v češtině nebo frekvence českých slovesných výrazů, srov. „kouří“).

Ocenit je třeba i to, že diplomová práce kol. Liškové plní do jisté míry i funkci termínovnou; poukazuje přitom k tomu, jak je to obtížné, zvl. pokud užívaný termín není vysvětlen, srov. např. „hladký“ pohyb s. 38 (jak takový pohyb vypadá“?) – stálo by možná za to, kdyby autorka k českým termínům uváděla pravidelně (např. i u Kimmelmany) také termíny cizojazyčné. „Cizí“ v původní podobě ovšem v práci figuruje – v cizím jazyce (bez překladu) jsou uváděny řádně vyznačené citáty, opatřené odkazy na stránku citovaného textu.

Výsledky svého výzkumu autorka spíše (i ve vztahu k situaci v cizích znakových jazycích) popisuje, než aby je vyložila, interpretovala. Snad i proto uvádí kap. Závěr skromně („Zdá se ...“); to, k čemu dospěla, spojuje s odlišením znaků příbuzných formálně (s. 56). O sémantickou „příbuznost“ nejde?

Po formální stránce diplomová práce v zásadě vyhovuje požadavkům, typografické a stylizační problémy jsou řídké, více pozornosti mohla diplomantka věnovat interpunkci. Škoda také je,

že mnohem více péče nebylo věnováno oddílu Literatura a ve vztahu k tomu také práci s odkazy v textu. Jak už bylo zmíněno, některé tituly, na něž se v textu odkazuje, v seznamu literatury nefigurují, např. Zeshan, 2002, odkaz s. 15, Johnston, 1989b, odkaz s. 28 (v literatuře není ani 1989a, stejně jako žádný ze slovníků, na něž se na s. 28 odkazuje). Položky seznamu literatury nejsou (a to nenaplnuje požadavky na diplomové práce zveřejněné na stránkách fakulty) uváděny dle jednoho standardu / jedné normy. Jen například: Někde je uváděno ISBN + DOI, někde nikoliv (obojí má např. i publikace Klimy a Bellugiové – proč uvedeno není?), rodné jméno se jednou uvádí zkratkou, jindy celé (a někdy úplně chybí, srov. položku MACUROVÁ, VYSUČEK. 2005 ..., s. 59), nesystematicky se zachází s kurzívou, s velkými písmeny v anglických titulech, s interpunkčními znaménky, s pozicí jména editora, s užíváním zkratky pro stranu (někde je, někde není), s pozicí ročníku a čísla časopisu. Některé položky nejsou uváděny v úplnosti, tak např. u titulu Supalova (s. 59) chybí označení svazku a jeho zaměření (vol. I. Linguistics), není uveden další editor (P. Siple) a ani místo vydání a paginace Supalova textu, u titulu Kimmelmanova (s. 58) chybí název časopisu, v němž byl text publikován. To všechno zbytečně snižuje kvalitu práce. Mohla by diplomantka při obhajobě sdělit, jakým způsobem seznam literatury sestavovala?

Navzdory výhradám, které je možné k diplomové práci vznášet, je třeba konstatovat, že diplomantka shromáždila, utřídila a do jisté míry popsala rozsáhlý materiál, s kterým bude možné dále pracovat, do větší hloubky ho analyzovat a interpretovat.

Závěr: Diplomová práce Kateřiny Liškové „Rozlišování mezi substantivy a slovesy v českém znakovém jazyce“ splňuje požadavky kladné na diplomové práce a doporučuji ji k obhajobě.

Alena Macurová

25. srpna 2019

Návrh klasifikace: velmi dobře (po úspěšné obhajobě)

